

GİRİŞ

İSTİHBARATIN TANIMI VE İSTİHBARAT ÇARKI

İstihbarat, günün şartlarına uygun olarak geliştirilen çok yönlü bir konudur. Muhtelif kitap ve lûgatlerde, istihbarat, “akıl, zekâ, anlayış, malûmat, haber, bilgi, vukuf, işitilen haberler, muteber olan havadis, duyulan şeyler, toplanan haberler, alınan haberler, bilgi toplama, haber alma” olarak tarif edilmektedir.

Ancak teknik olarak kullandığımız İstihbarat kelimesinin, kapsamı biraz daha değişiktir. “İstihbarat, haberlerin (ham bilgilerin) işlenmesi (tasnif, kıymetlendirme, yorum) sonucu üretilen bir ürün veya bilgidir.” Başka bir ifadeyle, istihbarat tekniği teşkilât ve faaliyet itibarıyla, mevcut olması lâzım gelen organları ve konuları içine alır. Bu sebeple, istihbarat (intelligence), plânlama, araştırma, deliller toplama, çeşitli aklî ve tecrübî ilmî metodlar ile onları değerlendirip bir sonuç istihsal edip, kullanma faaliyetlerini içine alan bir manaya sahip bulunmaktadır. Bu cümleden olarak, “Millî İstihbarat” kastedildiği zaman, devletin Millî Güvenlik Politikası’nı yürütmek için yurt içinde ve yurt dışında sekiz ana konunun, yani askerî, siyasi, ekonomik, sosyal, coğrafi, biyografik, ulaştırma ve muhabere, ilmî ve teknik istihbarat ile Kontr Terör ve Kontr Espiyonaj çalışmalarının bütünlüğü ve merkezî istihbarat üretimi anlaşılmalıdır. Öyle ise, geniş anlamda devlet çapında istihbaratı şöyle tarif edebiliriz.

“Devlet İstihbaratı, devletin bütünlüğünü, rejimin emniyetini sağlamak için, millî politika ile tespit edilen millî hedefleri elde etmek üzere devlet organlarının yaptığı istihbaratın tümüdür. Başka bir ifadeyle, Millî Güvenlik Politikala-

rı’nın oluşturulması için gerekli bilgileri sağlayan ve ilgili bütün devlet istihbarat kuruluşlarının işbirliği ve koordinasyonu ile üretilen istihbarattır.”

İnsanlık tarihinin başlangıcından bu yana var olan istihbarat faaliyeti, geçmişte olduğu gibi günümüzde de devletlerin geleceğinde rol oynayan önemli ve öncelikli faktörlerden biridir. Çünkü bu faaliyet, hedef ve hedef olması muhtemel kişi, grup, örgüt veya devletlerin imkân ve kabiliyetlerini ortaya çıkarmak, muhtemel hareket tarzlarını önceden tespit etmek için yürütülür.

Geleceği görebilmek, muhtemel sorunlar hakkında önceden bilgi sahibi olabilmek, olayların gerçek nedenlerine ulaşabilmek, ancak sağlıklı istihbarat üretimi ile mümkün olabilir. Haber, ham bilgiyi ifade eder. İstihbaratın üretilebilmesi için ise, sadece haberin, bilginin ve belgenin toplanması yeterli değildir. Elde edilen haberin, bilginin ve belgenin belli bir sistematik içerisinde işlenmesi gerekir. Önemli bir haber, doğru bir şekilde değerlendirilemediği takdirde, yanıltıcı sonuçlara yol açabilir.

Olmuş veya olacak bir olay hakkında toplanan ham bilgi, tasnif, kıymetlendirme, yorum ve yayım aşamalarından geçirilerek değerlendirilir, yani işlenir. Tasnif ilk aşamadır. Bu aşamada benzer bilgiler bir araya getirilir. İkinci aşama kıymetlendirmedir. Yani, haberin istihbarat değerinin, haberin alındığı kaynağın güvenilirliğinin ve haberin doğruluk derecesinin tespit edilmesidir. Bu aşamadan sonra bir yorum yapılır. Yorum, kesin bir yargıya varmak için, mevcut bilgilere dayanılarak olayların, gelişmelerin ve benzeri durumların anlamını ve önemini ortaya koyma işlemidir. Son aşamada ise, üretilen istihbarat, ihtiyacı olan kurumlara, gerekli zamanda ve uygun formda

ulaştırılır.

İstihbarat faaliyeti kesintisiz süren bir çalışmadır ve bu faaliyet, bütün istihbarat kuruluşları tarafından bir çarka benzetilir. Çarkın birinci safhasında, devletin Millî Güvenlik Politikaları doğrultusunda istihbarat ihtiyaçları tespit edilir ve operasyon birimlerine iletilir. İkinci safhada, operasyon birimleri, belirli plânlara doğrultusunda açık ve kapalı kaynaklardan haberleri toplar ve değerlendirme ünitesine aktarır. Üçüncü safhada, operasyon birimlerinden ve servis dışı kurumlardan gelen haber, bilgi ve belgeler değerlendirme ünitesinde analize tâbi tutularak işlenir ve istihbarat niteliği kazanan raporlar yayınlanır. Yani, kullanılmak üzere, zamanında ve süratle ilgili kuruma ulaştırılır. Dördüncü safhada ise, ilgili kurumlar yalnız bu istihbaratı kullanmakla kalmazlar, sürekli olarak gözden geçirilen ve değerlendirilen öncelikler çerçevesinde yeni istihbarat ihtiyaçlarını tespit ederler.

İşte, birbirini takip eden dört safhadan oluşan ve dördüncü safhasından sonra yeniden ilk safhaya dönen bu faaliyete İstihbarat Çarkı adı verilmektedir. [1]

1. II.Abdülhamid ve Yıldız İstihbarat Teşkilâtı (1880-1908)

XIX. yüzyılın sonlarına doğru devlet istihbaratı geliştirilmiş, ancak özel çıkarlara hizmet veren bir araç haline getirilmiştir. II.Abdülhamid devrinde yaşanan iç ve dış olaylar, Abdülhamid’i Yıldız İstihbarat Teşkilâtı’nı kurmaya sevk etmiştir. O hâttirahında, “Yabancı devletler kendi emellerine hizmet edecek kimseleri vezir ve sadrazam mertebesine kadar çıkarabilmişlerse, devlet emniyeti içinde olamazdı. Doğrudan doğruya şahsıma bağlı bir İstihbarat Teşkilâtı kurmaya, bu düşünce ile karar verdim. İşte düşmanlarımın Journalcilik dedikleri teşkilât budur.”[2] ifadeleri

ile bu teşkilâta neden ihtiyaç duyduğunu belirtmektedir.

II.Abdülhamid’in teşkilât kadrosundan beklediği diğer bir husus, kendi tahtına yönelik kompoları ortaya çıkarmaktır. Onun bu yolda yürüttüğü operasyonlar, sadece imparatorluğun içinde yapılmamış, Avrupa’da kendisine karşı gruplaşan Jön Türkler’in bulunduğu Paris, Londra, Brüksel, Cenevre ve Kahire gibi şehirleri de kapsamıştır.

Abdülhamid’in 33 yıllık yönetimine, İttihad ve Terakki Cemiyeti’nin Makedonya’da başlattığı hareket sonunda, 23 Temmuz 1908 tarihinde II. Meşrutiyet’in ilânı ile son verilecektir. İttihad ve Terakki yönetimi, ihtilâlden hemen sonra Yıldız İstihbarat Teşkilâtı’nı ortadan kaldırmak için harekete geçmiştir. Meclisi Vükelâ (Bakanlar Kurulu)’nın, Teşkilât’ın kaldırılmasına dair 29 Temmuz 1908 tarihli kararname ile Yıldız İstihbarat Teşkilâtı’nın faaliyetlerine son verilmiştir. II.Abdülhamid’in tahttan indirilmesinden sonra teşkilâta ait olan yüzbinlerce rapor (jurnal) saraydan alınarak yakılmıştır.

2. Enver Paşa ve Teşkilâtı Mahsûsa (1913-1918)

XIX. yüzyıl sonlarında, Osmanlı Devleti’ne karşı ayrılıkçı hareketlerin yoğunluk kazanması ve isyanların genişlemesi, istihbarat ve espionaj çabalarını da artırmıştır.

Balkan Savaşı (1912-1913)’nin sonuna kadar, Osmanlı Devleti’nde geniş olarak istihbarat yapan gizli bir teşkilâta rastlanılmamaktadır. Balkan Savaşı’nın getirdiği kötü sonuçlardan sonra, Osmanlı İmparatorluğu gibi üç kıtaya hükmetmiş, çeşitli ırk ve mezhepte çeşitli milletleri idare etmiş bir devlet için gizli modern bir İstihbarat Teşkilâtı’na mutlak surette ihtiyaç olduğu artık anlaşılmalıdır. Böyle bir teşkilâta sahip olma zarureti düşünen, Harbiye Nazırı En-

ver Paşa olmuştur[3]. İşte Enver Paşa tarafından, Osmanlı Devleti’nin siyasi birliğinin korunmasını sağlamak, ayrılıkçı hareketleri önlemek ve yabancı devletlerin Orta Doğu’daki istihbarat ve gerilla faaliyetlerine karşı koymak amacıyla kurulan İstihbarat Teşkilâtı’na, “Teşkilâtı Mahsûsa” veya “Umûru Şarkiye Dairesi” adı verilmiştir.

Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı (ATA-SE) arşiv belgelerine göre yapılan bir çalışmada, Teşkilâtı Mahsûsa’nın 17 Kasım 1913 tarihinde resmî olarak kurulduğu anlaşılmaktadır. Teşkilât’ın ilk başkanının Kurmay Binbaşı (bilâhare Yarbay) Süleyman Askerî Bey[4, 5, 6], ikinci başkanının Ali Bey Başhampa ve son başkanının da Hüsamettin Ertürk olduğu bilinmektedir.

A. Millî Emniyet Hizmeti Riyâseti’nin Kuruluşu ve İlk Yapılanma Çalışmaları (6 Ocak 1926)

1. İstihbarat Teşkilâtı’na Duyulan İhtiyaç (1923-1926)

30 Ekim 1918 tarihinde Mondros Mütarekesi’nin imzalanmasını müteakip 19 Mayıs 1919 tarihinde başlayan Millî Mücadele, 24 Temmuz 1923 tarihinde Lozan Barış Antlaşması ile tamamen sona ermiş ve modern Türk Devleti’ni kurma çalışmaları başlamıştı.

1923-1926 yılları arasındaki dönem, Türkiye’de Atatürk İnkılapları’nın başlama ve yerleşme dönemidir. Ancak inkılaplara karşı olanların hedefi Cumhurbaşkanını Mustafa Kemal (Atatürk) olmuştur. 15 Haziran 1926 tarihinde ortaya çıkarılan İzmir Suikasti sonrasında Atatürk, Anadolu Ajansı’na verdiği demeçte, “...Alçak teşebbüs benim şahsımdan ziyade mukaddes Cumhuriyetimize ve onun istinat ettiği yüksek prensiplerimize müteveccih bulunduğu şüphe yoktur...Benim nâçiz vücudum birgün elbet toprak olacaktır; fakat Türkiye

Cumhuriyeti ilelebet pâ-yidar kalacaktır.” sözleriyle Cumhuriyete ve inkılaplara olan inancını belirtmiştir.

İstihbarat faaliyetlerindeki branşların, ayrı ayrı ihtisas ve kabiliyet isteyen, yalnız savaş halinde değil, barış döneminde de sürekli çalışmayı gerektiren işler olduğu, Millî Emniyet Hizmeti Riyâseti’nin kurulmasına rastlayan dönemde meydana çıkmış bir gerçek idi. Avrupa’nın belli başlı merkezlerinde, Berlin, Paris ve Londra’da Birinci Dünya Savaşı (1914-1918)’nden çok önceleri yerleştirilmiş Espiyonaj yuvalarının nasıl çalıştıkları, gizli servislerin bu yuvaları ve ajanları keşfetmek hususundaki gayretleri, Espiyonaj ve Kontr Espiyonaj konularında yayınlanmış kitaplarda ve hatıralarda anlatılmakta idi. Diğer taraftan, özel teşkilâtlara sahip olan ülkeler, bunları devrin ihtiyaçlarına göre bir düzene sokmaya çalışırken, böyle bir teşkilâtı bulunmayan ülkeler de yeniden kurmaya başlamışlardı.

İşte, modern devletlerin istihbarat konusunda geliştirdikleri metodları ve teknik alandaki ilerlemeleri göz önüne alan Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal (Atatürk), bir taraftan genç Cumhuriyet’e yönelik yabancı devletlerin Espiyonaj çalışmalarını, hanedan mensupları ve taraftarları ile yıkıcı ve bölücü (Ermenilik, Rumluk, Kürtçülük, Komünizm, rejim aleyhtarlığı vb.) odakların faaliyetlerini önlemek, diğer taraftan yapılan ve yapılacak olan inkılap hareketleri ile rejimi kollamak ve korumak amacıyla, “Bu böyle olmaz, muasır devletlerde olduğu gibi biz de modern bir istihbarat teşekkülü kurmak mecburiyetindeyiz.” ifadeleri ile teşkilâtın lüzumuna işaret ediyordu.

B. Millî Emniyet Hizmeti Riyâseti’ne Resmîyet Kazandırılması (19 Aralık 1926)

1. M.E.H.’in Başba-